
Govor o Bogu u svjetlu religioznog odgoja i kateheze

Ante Pavlović, Mostar

UDK: 268

261.6

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

U tekstu se govori o Bogu u religioznom odgoju i katehezi najprije propituje u kontekstu odnosa između suvremene teologije i religijske pedagogije i katehetike te njihove zadaće pred problemima i izazovima postmodernoga, sekulariziranoga i pluralnog društva u kojem Crkva ostvaruje evangelizacijsko i katehetsko poslanje. Potom se analizira posebnost katehetskog govora o Bogu u svjetlu religijske pedagogije i katehetike koja, poštujući tradicionalne oblike govora koji su vlastiti crkvenoj teologiji i praksi, i to biblijski, liturgijski, doktrinarni i egzistencijalni, rabi, pronalazi i usklađuje različite stilove govora o Bogu te stvara uvijek nov govori, prilagođen dobima i mogućnostima naslovnika, kulturnim, jezičnim i drugim prilikama u kojima oni žive, osobito kad je riječ o složenosti povezivanja teološkoga, vjersko-odgojnoga, komunikološkoga i lingvističkog aspekta katehetskog odgojno-obrazovnog procesa. Katehetski se govori o Bogu promatra u svjetlu zadaće koju Crkva danas stavlja pred katehezu, tj. da se ostvari autentičan nauještaj i crkveno služenje riječi Božjoj koji na sustavan i cjelovit način posreduje i produbljuje kršćansku poruku i vodi do dozrijevanja i zrelosti vjere, bilo osoba bilo crkvene zajednice. Osobito se osnažuje katehetski govori o Bogu koji je vjeren Bogu i čovjeku i životno je inkulturiran u suvremenu kulturu, koji počiva na kršćanskom iskustvu i ostvaruje se u prikladnu jezično-komunikacijskom izričaju.

UVODNA POLAZIŠTA

Problem govora o Bogu u svjetlu religioznog odgoja i kateheze potrebno je promatrati u ozračju izazova što ga teologiji, Crkvi i konkretnom životu kršćana postavlja sekularizirana i zamršena društvena stvarnost koju danas nazivamo postmodernom.¹ Posebne poteškoće stvara "religija postmoderne" koja na nov način pristupa pitanjima Boga, čovjeka, duha, svijesti, spoznaje i religioznog iskustva.² Ovdje izraz "postmoderna" obuhvaća sve one pozitivne i negativne globalne procese na području društvenoga, političkoga, gospodarskoga, tehnološkoga, kulturnoga, religioznoga i drugog života naše civilizacije. Uza sve pozitivno što ti procesi donose, vrijedi primijetiti: danas su u krizi stari mitovi o razumu, znanosti, napretku i demokraciji, brišu se granice između filozofije i umjetnosti, etike i religije, znanosti i života, politike i duhovnosti i stvara globalna ideologija egoističnog subjektivizma, promovira se zakon interesa i profita te protežiraju svjetonazori i "nova religioznost" koji ne računaju na neku zajedničku metafiziku niti objektivnu etiku nužnu za život pojedinca i cijele civilizacije. Internetska tehnologija omogućila je globalnu komunikaciju. Što to znači za čovjeka i narode, međuljudske odnose i mogućnosti njihova sporazumijevanja te izgradnje boljeg svijeta? Mogu li se ljudi istinski sporazumijevati i razumjeti? Kakav govor o Bogu danas nudi Crkva u svojem evangelizacijskom poslanju u svijetu? Sva ta pitanja treba postaviti zbog činjenice da postoji kriza govora o Bogu, kriza posve razumljiva i uspješna naviještanja kršćanske poruke u suvremenom svijetu i njegovoj pluralnoj kulturi. Mnogi taj govor danas nazivaju nerazumljivim, neuvjerljivim, apstraktnim, zastarjelim, nestvarnim, beživotnim, klišeiziranim itd. Što su društveni, crkveni, teološki, jezično-komunikacijski razlozi takve percepcije? Kakav je govor o Bogu danas moguć?

---

¹ O tome više W. Kasper, *Die Kirche angesichts der Postmoderne*, u: *Stimmen der Zeit* 122 (1997), 10, str. 651-664.

² Usp. A. Mateljan, *Postmoderna teologija. Postmoderna svijest pred teološkim pitanjima i odgovor teologije na postmoderanu religioznost*, u: *Crkva u svijetu* 37 (2002), 4, str. 387-409.

Poseban problem govora o Bogu u religioznom odgoju i katehezi predstavlja ideološki pluralizam i religiozna ravnodušnost postmodernog čovjeka. Religiozna ravnodušnost nije jednoznačna jer obuhvaća kako institucionalnu stvarnost Crkve tako i kršćansku vjeru kao istinski temelj i obrazloženje života. Naime, mnogi danas prihvaćaju takvu humanističku sliku čovjeka da im vjera u neku transcendentnu moć više nije važna jer su iskusili da mogu živjeti bez religioznoga životnog temelja, pa Boga niti nijeću niti se za njega zanimaju. Takvo stanje može dovesti do osjećaja da se u našem svijetu događa potpuna ravnodušnost i bezvoljnost u odnosu na duhovnu stvarnost, istinu i govor o Bogu. Upravo ta prividna odsutnost Boga iz našeg svijeta i iz čovjekove životne situacije, najveći je izazov za vjeru, a time i za religiozni odgoj i katehezu kojima je posebna zadaća odgoj vjere i odgoj u vjeri. Na te izazove nije moguće odgovoriti jednostavnom promjenom pastoralne taktike niti katehetskih metoda. Crkvi je danas jasno da cijela teologija, a onda i praktična teologija i religijska pedagogija, trebaju trajno propitivati i mijenjati svoje paradigme, pa tako i svoj govor o Bogu.

U kolopletu navedenih pitanja mi govorimo o problemima i mogućnostima govora o Bogu u vjerskom odgoju kako ga danas shvaćaju religiozna pedagogija i katehetika kao teološke i odgojne znanosti smještene u područje praktične teologije. Osobito se promatra sadržajni i komunikacijski aspekt vjere, tj. suvremeni govor o Bogu kojim se autentično naviješta kršćanska poruka i posreduje cjelovit vjerski odgoj djece, mladeži i odraslih osoba na različitim mjestima i u različitim oblicima tog odgoja. Riječ je o katehetskom komuniciranju vjere koji istodobno povezuje sadržaj i metodu te želi ostvariti skladan religiozni odgoj sa svojim različitim konceptualnim kategorijama, terminološkim i jezičnim izričajima u različitim crkvenim i društvenim uvjetima. Zahtjevnost suvremenog govora o Bogu u religioznom odgoju pokazuje se u potrebi otkrivanja smisla života, skladna povezivanja evanđelja i života, teologije i antropologije, vjere i kulture, klasičnoga kodificiranoga govora vjere (riječ, znak i čin) i modernog načina njezina komuniciranja povezano sa suvremenim medijima i kulturnim izričajima u kojima se ona naviješta i ostvaruje. Poseban izazov jest suodnos objavlje-

ne Božje riječi sadržane u Svetom pismu i definiranim formulama kršćanske vjere (*Traditio fidei*) i govora o Bogu pod vidom religioznog odgoja smještenog u stvarnost egzistencijalnih pitanja u današnjem povijesnom, društvenom i kulturalnom realitetu. Problem je: može li Crkva izvršiti svoju evangelizacijsku zadaću, osobito ostvariti plodan religiozni odgoj ako porukom evanđelja ne dopire do uma, srca i konkretna života onih kojima je Božja riječ upućena? Mogu li sustavna teologija i religijska pedagogija potpomoći suvremene oblike evangelizacije koji bi omogućili razumljiv govor o Bogu i prikladan govor vjere za čovjeka u razvirenoj kulturi? Koje su mogućnosti i dosezi tog govora u vjerskom odgoju djece i mladih kako ga shvaća i utjevljuje današnja kateheza?

1. GOVOR O BOGU - IZAZOV DANAŠNJOJ TEOLOGIJI I RELIGIJSKOJ PEDAGOGIJI

1.1. *Govor o Bogu u ozračju crkvene teologije*

Govor o Bogu u kršćanskoj perspektivi obuhvaća govor kojim se Božja riječ priopćuje čovjeku i govor kojim čovjek odgovara na Božju riječ. U tom susretu ostvaruje se trajan dijalog između Boga i čovjeka. On je povezan sa shvaćanjem same zadaće crkvene teologije i religijske pedagogije i katehetike u prošlosti i sadašnjosti. One su trajno promatrale darovanu Božju riječ sadržanu u Svetom pismu i Predaji i propitivale su putove čovjekova odgovora na tu riječ koja se iskazivala u vjeri, u slušanju i naviještanju riječi, u njezinu molitvenom i sakramentalnom slavlju. U prošla vremena čovjeku su religija i govor o Bogu bili nešto po sebi razumljivo. Društvo se tada grupiralo prema povijesno etabliranim religijama a kršćanstvo je svojim govorom o Bogu rješavalo kako transcendentne tako i zemaljske čovjekove probleme. Danas više nije tako: kriza vjere u društvu povezana je s činjenicom da čovjek današnjeg sekularizirana i pluralna društva zabacuje transcencenciju i životne probleme rješava iz svoje djelatnosti, tehnicizmom, sekularnim govo-

rom i humanističkom hermeneutikom.³ S druge strane, osobito sadašnji kršćani i oni koji idu za novim religioznim iskustvima traže govor o Bogu koji im daje individualnu sigurnost kako bi se kao vjernici mogli održati u pluralističkom društvu. Temelji te sigurnosti različito se postavljaju i subjektivno mogu biti različiti. Stoga i zahtjevi prema govoru o Bogu mogu biti različiti. Jedni mogu tražiti intelektualnu sigurnost stanovite teološke slike svijeta, zamišljajući je kao objektivnu stvarnost neovisnu o vlastitoj stvarnosti. Drugi tu sigurnost prvotno pronalaze u općem mišljenju, pseudoreligijskom ili pak autentičnom vjerskom iskustvu. Problemi postoje u područjima samih znanosti jer se vjera ne može svesti na znanstvenu spoznaju niti neko zaokruženo enciklopedijsko znanje.⁴ Pogotovu stoga što postoje područja znanosti koja nije moguće integrirati u teološki jezik niti jednostavno povezati metodu znanosti, koja polazi od čovjeka i njegove okoline, s metodom teologije, koja polazi od totaliteta i ide prema čovjeku. Još veći problem očituje se u tome što se ponekad od religioznog odgoja i kateheze traži da stvore i posreduju takvu racionalnu i cjelovitu sliku svijeta u kojem Bog dobiva svoje racionalno i nužno mjesto, ali njih samih, kao pojedinačnih bića s konkretnim životom, u tom sustavu nema.

Sličan pristup imala je predsaborska teologija, kojoj je nedostajalo cjelovito promišljanje odnosa teologije i kršćanske prakse. Govoreći o objavi, ona je naglasak stavljala na nauku vjere, a govor o Bogu bio je usredotočen na njezin objekt definiran od Učiteljstva. Bila je zanemarena hermeneutika koja bi primjereno vrednovala i produbila značenje vjerskih istina u kršćanskoj praksi i konkretnom čovjekovu životu.⁵ Skolastika je odvojeno promatrala istine vjere u sebi i djelovanje po vje-

---

³ Opširno o krizi prenošenja vjere i vjerskom odgoju u današnjem sekulariziranom i pluralnom društvu govori knjiga E. Feifel - W. Kasper (ur.), *Tradierungskrise des Glaubens*, Kösel, München, 1987.

⁴ Usp. V. Bajsić, *Funkcionalnost teološkog jezika i zahtjevi kateheze*, u: *Permanentni odgoj kršćanske zajednice*. Zbornik radova V. Katehetske ljetne škole, Zagreb, 7-12. srpnja 1975., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977., str. 79.

⁵ Usp. R. Marle, *Herméneutique et catéchèse*, Fayard-Mame, Paris, 1970.

ri pa se zatvorila u pojmovnu apstraktnost i krutost, a kateheza se shvaćala kao metodičko prenošenje, tumačenje, učenje i memoriranje dobro definiranih istina kršćanske vjere. Tek je kerigmatska obnova prije Drugoga svjetskog rata, pozivajući se na izvore Objave, ukazala na razliku između “navještaja vjere” (*Glaubensverkündigung*) i “nauka o vjeri” (*Glaubenslehre*), i jasnije je razlučila područje sustavne teologije i katehetike.⁶ Tu razliku znakovito je izrekao teolog J. A. Jungmann: “Dogmu moramo poznavati, a kerigmu naviještati.”⁷ Kateheza se počinje promatrati kao crkvena djelatnost koja ima posebnu vjersku odgojnu zadaću orijentiranu na naslovnike. Katehetika se postupno afirmira kao zasebna teološka znanost, a katehetska se djelatnost, uz teološku odrednicu, obogaćuje pedagoškim zahtjevima u odgoju vjere i dublje povezuje s odgojnim znanostima.⁸ Novi teološki obzor i interdisciplinarni pristup katehezi promijenio je shvaćanje same uloge i zadaće kateheze i katehetike u Crkvi. Osobito je utjecao na priznanje njezine vlastite znanstveno-teološke epistemologije i crkvene zadaće, premda neki još uvijek misle da sustavna teologija određuje katehetici temeljna načela, djelovanje i sadržaje koje treba prenositi, jednostrano je svodeći na popularizaciju i didaktičku specijalizaciju teologije.⁹

---

⁶ Vidi: W. Bartholomäus, *Einführung in die Religionspädagogik*, Kösel-Verlag, München, 1983., str. 48-56. Usp. također, A. Pavlović, Doprinos Ferde Hefflera razvoju kateheze i katehetskog pokreta u Hrvatskoj (1900. -1940.), Teološki institut Mostar, Mostar, 1997., str. 69-72.

⁷ J. A. Jungmann, *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung*, Pustret, Regensburg, 1936., str. 60.

⁸ Katehetska zbivanja prije i poslije Sabora, s naglaskom na hrvatsku katehezu, šire predstavlja A. Hobljaj, *Katehetska pokonciljska kretanja*, u: Bogoslovska smotra 70 (2000) 3-4, str. 585-616.

⁹ Usp. E. Alberich, *Katehetika između pedagogije i teologije: podvojenost predmeta u potrazi za priznanjem*, u: Kateheza 23 (2001) 2, str. 162-168.

1.2. *Govor o Bogu u svjetlu teologije i religijske pedagogije nakon Sabora*

Drugi je vatikanski sabor svojim pastoralnim usmjerenjem i antropološkim preokretom omogućio bržu afirmaciju religijske pedagogije i katehetike kao samostalne teološke i pedagoške discipline, smještene u područje praktične teologije.¹⁰ Uporišta su joj dogmatske i pastoralne konstitucije koje, obazirući se na suvremenu kulturu, pažnju posvećuju subjektu, odnosno čovjeku u njegovoj situaciji, uvažavajući povijesnu i kulturnu dimenziju ljudskog razmišljanja i djelovanja. Tako Sabor kad govori o Objavi kao o Božjoj riječi, naglašava da je ona upućena današnjem čovjeku u Kristu živom, i to posredstvom crkvene zajednice, što u srce same kateheze stavlja Božju riječ i Krista koji je punina i vrhunac Objave.¹¹ Vjera, uz milosni Božji dar, postaje slobodan i odgovoran čovjekov odgovor i izbor, obraćenje srca, ulazak u savez ljubavi s Ocem u Kristu itd. Sabor je temeljito progovorio o suvremenom čovjeku potvrđujući stvarnu povezanost između vjere i života, vjere i kulture, kršćanske nauka i života u vjeri, dogme i egzistencije, odnosno kršćanske prakse. Ortopraksa postaje bitni element teološke hermeneutike.¹² Potvrđen je apsolutni karakter vjere utemeljen na Objavi i Tradiciji, ali je u isto vrijeme priznat relativan karakter jezika i izričaja vjere koji su nužno povezani s konkretnom kulturom. Teologija sada na nov način pristupa izvorima kršćanske vjere te dijalogizira s poviješću i humanističkim znanostima. Potvrđuje se potreba trajnog promišljanja i novog načina izricanja

---

¹⁰ Vidi: E. Alberich, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2002.*, str. 11-21. Mi ovdje ne ulazimo u raspravu o problemu odnosa religijske pedagogije i katehetike. Neki autori drže da je religijska pedagogija dio katehetike, drugi obrnuto. Usp. M. Pranjić, *Religijska pedagogija, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1996.*, str. 114-145. Mi ovdje navodimo oba izričaja, a tamo gdje se navodi jedan ili drugi zasebno, on ima inkluzivno značenje.

¹¹ Usp. npr. br. 2 Dogmatske konstitucije *Dei Verbum* Drugoga vatikanskog koncila, i Sveti zbor za klerike, Opći direktorij za katehezu (ODK), *Kršćanska sadašnjost - Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 2000.*, br. 36-41.

¹² O tome više u A. Šarić, *Teologija i kršćanski život*, u: *Crkva u svijetu 37 (2002)*, 1, str. 38-51.

istina kršćanske vjere, tj. novoga govora o Bogu, koji daje smisao života suvremenom čovjeku koji živi u potpuno drukčijim društvenim i kulturnim okolnostima u odnosu na prošlost.

U tom svjetlu religijska pedagogija i katehetika otkrivale su nove putove i oblike katehetskog govora o Bogu. Katehetika kao znanost nije više podređena sustavnoj teologiji nego se smatra, u interdisciplinarnom dijalogu s drugim teološkim granama, originalnom službenicom Božje riječi koja, u pedagoškoj perspektivi ostvarenja konkretnog katehetskog čina sama predstavlja, formulira i organizira odgojno-obrazovne sadržaje vjere. Dok dogmatika sustavno razmišlja o svim bitnim sadržajima kršćanske vjere koji su predmet te vjere, katehetika sustavno i znanstveno razmišlja o katehezi, o sadržajima vjere koji se navješćuju, koji se posreduju i ostvaruju u procesima kršćanskog odgoja i konkretno žive. Ona sadržajima vjere daje specifičan katehetski pečat. Zato se ti sadržaji ne mogu po svom izričaju i odgojnoj zadaći identificirati s onima sustavne teologije koja i sama mora prepoznati i priznati pluralnost crkvenih jezika, kao i postojeći teološki pluralizam. Zapravo, čitava je teologija kao djelo Crkve, u svojem kompleksnom totalitetu, smještena u stvarnost različitih kultura i zato sama ostvaruje pluralnost crkvenih govora.¹³

Različiti načini teološkoga govora o Bogu, npr. od "teologije oslobođenja" do "transcendentalne teologije" očituju egzistencijalnu, antropološku, kulturalnu i jezičnu raznolikost i posebnost. Teologija tako postaje kritička interpretacija iskustava vjere kršćanske zajednice koja je obilježena pluralitetom crkvenih govora koje čini zajednica i u službi je zajednice. Ta hermeneutika ima poseban oblik u ortopraksi imajući u vidu činjenicu da se život Crkve shvaća kao dinamičan i legitiman razvoj božanske Objave, tj. onoga prvotnog događaja Božjeg spasenjskog djelovanja u povijesti izrečenoga i izloženoga u lingvističkim formulama Biblije i ispovijesti vjere kršćanske zajednice (Tradicija). Zato, kritička interpretacija aktualnog

---

¹³ Usp. S. Kušar, *Vjera Crkve i pluralizam. Problem jedinstva i pluraliteta u vjeri, Crkvi i teologiji*, u: N. A. Ančić i N. Bižaca (prir.), *Crkva u uvjetima modernog pluralizma*, Crkva u svijetu, Split, 1998., str. 71-88.

života Crkve nije moguća bez suočenja s temeljnim lingvističkim dokumentima iz prošlosti, u kojima je kršćanska vjera i kultura izrečena, izložena i kristalizirana. Povijesni i dinamični karakter Objave ukazuje na činjenicu da ona nikada ne postoji u svojem čistom stanju, nego je uvijek integrirana u govor i jezik različitih kultura, te traži od suvremenih teologa da iščitavaju povijesne dokumente vodeći računa o njihovom jeziku i hermeneutici. Znanstvenost suvremene teologije očituje se u tome da iskoristi različite metode i instrumente istraživanja koji se posebno odnose na antropološki preokret i sustavan teološki lingvističko-hermeneutički rad na filološkoj, povijesnoj i teološkoj razini.¹⁴

1.3. *Religijsko-pedagoška posebnost govora o Bogu*

Religijska pedagogija i katehetika imaju posebnu pastoralnu zadaću u crkvenoj praksi. Opći direktorij za katehezu (1997.) definirao je identitet kateheze, a katehetici je dao zadaću znanstvenoga religijsko-pedagoškog i katehetskog promišljanja, istraživanja i obrazovanja usredotočena na cjelovitu i sustavnu formaciju u vjeri.¹⁵ Kao grana praktične teologije, ona svoj materijalni objekt pronalazi u Božjoj riječi koja trajno susreće, vodi i odgaja čovjeka, a formalni objekt ostvaruje u promatranju cjeline religioznog odgoja i kateheze na svim njegovim mjestima i uvjetima poučavanja i učenja. Ona tako normativno, sustavno i kritički istražuje cjelokupnu katehetsku praksu Crkve, proučava katehetske teorije, promišlja različita područja, mjesta i uvjete katehetske prakse te usmjerava cjelokupan praktični rad.¹⁶ Na taj način ona postaje sustavna i znanstvena metodika katehetske prakse s ciljem da je trajno istražuje, produbljuje, interpretira i vodi. Ona ima dvostruki epistemo-

---

¹⁴ O tim i drugim aspektima teologije kao znanosti vidi: D. Lambert, *Znanost i teologija. Oblici dijaloga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

¹⁵ Usp. ODK, br. 63-67.

¹⁶ Usp. E. Alberich, *Kateheza u kontekstu II. vatikanskog sabora i posa-borskog razdoblja*, u: *Kateheza 23* (2001) 3, str. 217-227.

loški temelj, tj. teološki i pedagoški, ima svoju metodološku zadaću među teološkim disciplinama da znanstveno analizira, utemeljuje i vodi ostvarenje crkvene kateheze.¹⁷ Njezino pedagoško obilježje odnosi se na čovjeka, njegov duhovni, moralni i ukupan odgoj, što nužno uključuje odgojno-obrazovni proces dozrijevanja vjere, kako pojedinca tako i cijele kršćanske zajednice, te se pokazuje kao djelatnost koja se nužno uklapa u opći dinamizam rasta i dozrijevanja vjere. Kateheza se zato ne može ograničiti na primanje i prenošenje sadržaja koje joj daje dogmatika ostavljajući po strani stvarne oblike vjerskog odgojnog djelovanja koji čine konstitutivni dio kateheze. Dogmatska teologija mora npr. uvažiti shvaćanje pastoralne teologije i katehetike u promišljanju nekih aktualnih tema, kao što su teologija objave, shvaćanje kršćanske zrelosti, odnos milosti i naravi jer te teme bitno ulaze u obzor odnosa teologije i drugih humanističkih znanosti.¹⁸ Takav pristup moguć je i potreban, osobito ako se događa u interdisciplinarnom dijalogu, ne samo različitih teoloških grana nego i teologije i drugih humanističkih disciplina.

U kontekstu svega što je rečeno, može se zaključiti: kateheza, i katehetski govor o Bogu, da bude autentičan, shvatljiv i odgojno plodan navještaj kršćanske poruke današnjem čovjeku, nije tek puko ponavljanje postojećih formula vjere nego prije svega dinamičan i kreativan čin u formuliranju istina vjere kako bi slušatelje Riječi potakla na vjeru i rast u vjeri. Kateheza svojom vjersko-odgojnom praksom izaziva i potiče sustavnu teologiju, a teologija razmišlja o katehezi. Kateheza se ne može reducirati na metodologiju da bi bila samo puko prenošenje istina vjere i didaktički dobro urađena nauka Crkve, izrečena u precizno definiranim formulama koje treba protumačiti, učiti, usvojiti i recitirati napamet, nego je ona nadasve sustavno uvo-

---

¹⁷ Usp. E. Alberich, *Katehetika između pedagogije...*, nav. dj., str. 165-168.

¹⁸ Teološki produbljen odnos teologije i katehetike, kao i zahtjeve suvremenoga katehetskog govora u katehezi, obrađuje u svojoj knjizi poznati talijanski teolog C. Molari, *Il linguaggio della catechesi. Problemi e prospettive*, Ed. Paoline, Roma, 1987.

đenje u poruku kršćanske vjere i života, poziv koji traži odgovor vjere, navještaj i prihvaćanje velikih Božjih djela spasenja što u Isusu Kristu imaju svoje središte i vrhunac.¹⁹ Kateheza isto tako nije jednostavno prenošenje gotovih, unaprijed dogmatiski formuliranih i kognitivno prilagođenih sadržaja vjere koje učenici trebaju samo naučiti i u životu primijeniti. Katehetski sadržaji dolaze iz različitih teoloških izvora i disciplina, a katehetski se govor o Bogu ostvaruje u mnogostrukoj povezanosti i prožetosti vjerničkog života i navještaja vjere tako da taj govor mora imati preobrazbenu snagu, tj. sposobnost da opisuje i da mijenja stvarnost, da u njoj djeluje i sudjeluje. Plodnost religioznog odgoja očituje se u tome da on naslovnika poziva i uvlači u osobni susret i dijalog s Bogom, čime govor o Bogu postaje osluškiivanje, slušanje, razgovor i sugovor s Bogom. Tako na primjer, cilj vjerskog odgoja nije samo dobro upoznati osobu, život i djelo Isusa Krista, nego nadasve naslovnika uvući u osobni susret s Kristom i njegovom porukom, da ga upozna i prihvati kao Učitelja svog života, da zauzme osobni stav vjere u Krista i da prema njemu oblikuje svoju ukupnu egzistenciju. Tako shvaćen vjerski odgoj i katehetski govor traže razumijevanje i učenje činjenica, intelektualni, doživljajni i voljni čin, osobni napor i izgrađeni stav vjere koji vodi promjeni života, novoj kvaliteti odnosa s Bogom i ljudima, od obraćenja do pune zrelosti kršćanske vjere.

2. OBZORJA NOVOG GOVORA O BOGU U RELIGIOZKOM ODGOJU I KATEHEZI

Kršćanski Bog jest Bog stvarnosti i očituje se u povijesti, tj. u čovjekovu zbivanju, te nije rezultat neke ljudske spekulacije. S druge strane, problem je što živjeti iz vjere znači živje-

---

¹⁹ Opširno o suodnosu, razlikama i prožimanju sustavne teologije i religijske pedagogije i katehetike, osobito s obzirom na vjersko-odgojnu praksu, vidi u: U. Hemel, *Religionspädagogik im Kontext von Theologie und Kirche*, Patmos, Düsseldorf, 1986.

ti totalno iz vjere, a ona počinje tek kada se prelaze nutarnji okviri života, kad se život zahvaća kao konačna cjelina i kao takva aktivno živi. Vjera zapravo raste u povijesnoj stvarnosti kao Božji milosni dar i čovjekov osobni odziv i očituje se u konkretnom prihvaćanju i zalaganju. Zato religiozni odgoj po svom govoru o Bogu treba ostvarivati konkretne ciljeve, tj. on ne posreduje samo racionalnu dimenziju vjere i informacije o vjeri nego prije svega vodi čovjeka do iskustva vjere i življenja kršćanskih vrednota. U stvarnosti Bog se prvotno doživi i iskusi prije nego se samo misli. Filozofsko-spekulativni govor o Bogu, ako nije povezan s konkretnim iskustvima čovjeka, s njegovim osobnim susretom s Bogom, nema snagu čovjekove preobrazbe.²⁰ Radi se o apstraktnom odnosu prema stvarnosti pa nema vidljive veze sa životom. Treba ovdje imati u vidu i uvjerenje da nas Bog prima u našoj istini i da osim jedne objektivne istine, jednake za svakoga, postoji istina vlastitog bitka koja je uvjetovana nutarnjom dinamikom života, socijalizacijom i izborom vlastitih vrednota.²¹ Nužno je stoga u navještaju i katehezi uspostaviti vezu između govora o Bogu i konkretne stvarnosti tako da se jezičnim izrazom otvori mogućnost za prepoznavanje mogućih skupnih i pojedinačnih ljudskih iskustava i potakne svakog pojedinca da tu povezanost otkriva i stvara samim svojim životom.

Crkva danas promovira religiozni odgoj i katehezu koji idu za odgojem osobnog stava vjere pojedinca, od njegova obraćenja do pune zrelosti. Zrela osobna vjera jednostavno ne dolazi iz pukog znanja i stečenih informacija, nego je plod dinamičkog kvasca vjere i otkrivanja dubinske dinamike vlastitog života stečena u osobnom susretu i razgovoru s Bogom, dakako, u vjerničkoj zajednici, ali s Bogom koji ostaje apsolutni prostor

---

²⁰ Usp. K. Lehmann, *Vrijeme je da mislimo na Boga (Razgovor vodi Jürgen Hoeren)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 52-64. i 113-114.

²¹ O ovim i drugim aspektima religijsko-pedagoške orijentacije govora o kršćanskoj dogmi i novoga govora o Bogu u današnjem svijetu vidi: Th. Ruster, *Der verwechselbare Gott. Theologie nach der Entflechtung von Christentum und Religion*, Herder, Freiburg - Basel - Wien, 2000.

slobode i milosni darovatelj vjere. Kateheza zato ima posebnu evangelizacijsku zadaću i definira se kao svaki oblik naviještanja i crkvenog služenja riječi Božjoj, što na sustavan i cjelovit način posreduje i produbljuje kršćansku poruku i vodi do dozrijevanja i zrelosti vjere, bilo osoba bilo crkvene zajednice.²² Stoga katehetski govor o Bogu mora biti u stanju otkriti, u ranijim ljudskim, biblijskim i kršćanskim iskustvima, temeljna značenja i očekivanja vjere i života, koja samo kršćanska poruka može dati. Tako se govor o Bogu ne može ograničiti na jednostavno prenošenje kršćanske poruke, nego mora postati interpretacija ljudskog života u svjetlu te poruke i treba voditi cjelovitu promaknuću čovjeka, njegova oslobođenja i spase-nja, u horizontu kršćanske nade kako je shvaća i tumači Crkva.

2.1. *Govor o Bogu vjeran Bogu i čovjeku*

Govor o Bogu u religioznom odgoju i katehezi treba ostvarivati temeljno načelo kršćanske pedagogije vjere, tj. načelo "vjernosti Bogu i vjernosti osobi" (čovjeku).²³ U Isusu Kristu ostvaruje se živa i savršena veza Boga s čovjekom i čovjeka s Bogom pa je Isus Krist temeljni zakon cijeloga crkvenog života i kateheze. Načelo vjernosti Bogu potvrđuje potrebu vjerodostojna, pravovjerna, postupna i sustavna prenošenja i komuniciranja otajstava kršćanske vjere. Autentični izvori kršćanske vjere jesu Sveto pismo, crkvena predaja i učiteljstvo pastira Crkve. Navještaj kršćanske vjere i govor o Bogu ostvaruju se u dijalogu Boga i čovjeka, pa komunikacija vjere dotiče, pogađa, osvjetljava, obuhvaća i osmišljava čitav čovjekov život i njegovu uku-

---

²² Usp. E. Alberich, *Kateheza danas*, nav. dj., str. 80.

²³ Usp. ODK, br. 145. U skladu s navedenim i drugim načelima suvremenoga religioznog odgoja i kateheze, kao što su korelacija, "hijerarhija kršćanskih istina", dijalog s kulturom i drugim religijama, ekumenizam itd., kako ih danas tumači i promiče Crkva, biskupi Crkve u Hrvata izradili su vjeronaučne planove i programe za osnovnu i srednju školu. Usp. npr. Hrvatska biskupska konferencija, *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 8-15.

pnu egzistenciju. Crkva se u tom pogledu “ne smije ograničiti na puko ponavljanje predanih formula, već traži da te formule budu shvaćene i, gdje traže prilike, da se, vjerno i na nov način, izraze govorom koji slušatelji mogu razumjeti” što znači da će “takav govor biti različit za različite dobi, za različite društvene sredine, kulture i oblike civilizacije (usp. DV 8; CD 14)”.²⁴

Religiozni odgoj treba omogućiti takav govor o Bogu da se ostvari susret djece i mladeži s porukom Isusa Krista. Cilj joj je da učenici u perspektivi kršćanske Objave i tradicije Crkve “istinito i sigurno” upoznaju vjeru kojoj pripadaju i da dublje spoznaju Kristovu osobu i cjelovitost navještaja Evanđelja. Papa Ivan Pavao II. izričito veli da u školskom vjeronauku djeca “na dokumentiran način, otvorena duha za dijalog, trebaju imati mogućnost upoznati objektivnu kršćansku baštinu prema autentičnom i integralnom tumačenju koje daje Katolička Crkva, na način da se jamči kako znanstvenost didaktičkog procesa tako i poštivanje savjesti učenika koji imaju pravo učiti, u istini i sigurnosti, vjeru kojoj pripadaju”.²⁵ Religiozni odgoj u tom vidu pomaže učenicima da kritički prosuđuju svoj život i sve probleme, nade i tjeskobe društva i svijeta u duhu Evanđelja, tradicije i vjere Crkve. On im pomaže da, u različitim fazama svojega odrastanja i izgradnje osobnosti, upoznaju povijesno-kulturnu stvarnost u kojoj žive, opće etičke i moralne norme te nauk, načela i vrednote kršćanske vjere. Crkva jednostavno želi ponuditi jasnoću svojega nauka o Bogu, čovjeku i svijetu, na načelima postupnosti, sustavnosti i cjelovitosti, kako bi učenici mogli osobno, zrelo i svjesno ostvariti svoj vlastiti kršćanski život u obitelji i društvu. Katehetski govor, da bi bio vjeran Bogu i čovjeku, mora biti autentičan i uvjerljiv. On mora pretpostaviti različite životne situacije ljudi kojima se obraća, kao što su dob, društveni status, socijalne prilike, obrazovna razina itd.

---

²⁴ Sveti zbor za klerike, *Opći katehetski direktorij*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., br. 34.

²⁵ Ivan Pavao II., *Discorso del Santo Padre*, u: Consiglio delle conferenze episcopali europei, *L'insegnamento della religione cattolica nella scuola pubblica dei paesi europei*, Elle Di Ci, Leumann (Torino), 1991., str. 10.

2.2. Govor o Bogu utkan u ljudsku kulturu

Crkva Drugoga vatikanskog sabora naznačila je brojne načine prevladavanja bolnog raskida između Evandjelja i kulture, vjere i kulture u suvremenom svijetu. O tome svjedoče i biskupske sinode o evangelizaciji (1974.) i katehezi za naše vrijeme (1977.).²⁶ Crkva tako, u skladu s načelima autonomije, utjelovljenja, prihvaćanja pozivnoga u kulturi, kritičke uloge i hermeneutičkog načela tumačenja i prericanja riječi, potiče i promiče kulturu dijaloga između kršćanstva i društva stavljajući u prvi plan nekoliko bitnih tema: promocija čovjeka i njegova dostojanstva, moralne norme i etika, vrjednote, kulturna autonomija našeg vremena, pluralizam, dijalog, odnos između prirode i kulture itd.²⁷ U skladu s time, gradile su se nove teološke paradigme odnosa kršćanstva i suvremenog društva, vjere i kulture: *aggiornamento*, prilagodba, akulturacija, inkarnacija i napokon inkulturacija.²⁸

Kateheza je prije svih osjećala dramu spomenutog raskida i pronalazila je putove prenošenja poruke vjere u različitim kulturama, razvijajući antropološku i iskustvenu dimenziju vjerskog odgoja.²⁹ U pastoralnom je i odgojnom komuniciranju

---

²⁶ Za katehezu su oba dokumenta od iznimne važnosti. Prvi na tragu koncilskih dokumenata naglašava evangelizaciju kao prvotnu zadaću Crkve, shaćajući je kao služenje svijetu po svemu onome što Crkva čini, govori i jest, a u drugom dokumentu kateheza se stavlja u srce same evangelizacije, kao njezina najvažnija zadaća. Vidi: Pavao VI., *Apostolska pobudnica Evangelii nuntiandi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976. i Ivan Pavao II., *Apostolska pobudnica Catechesi tradendae*, Glas Koncila, Zagreb, 1994.

²⁷ Svi ti aspekti prisutni su u katehezi kojoj Crkva daje posebnu vjersko-odgojnu zadaću promicanja odnosa vjere i kulture. Usp. J. Gevaert, *Catechesi e cultura contemporanea*, Elle Di Ci, Leumann (Torino), 1993.

²⁸ Usp. L. Meddi, *Cultura e catechesi: un rapporto naturale*, u: S. Curro (a cura di), *Alterità e catechesi*, Elle Di Ci, Torino, 2003., str. 51-67.

²⁹ Danas se posebno promatraju religiozni odgoj i kateheza u svjetlu pluralnoga religijskoga i kulturalnog konteksta, osobito na planu školskog vjeronauka ucijepljena u ciljeve pluralne škole. Usp. H. G. Ziebertz, *Gesellschaftliche Herausforderung der Religionsdidaktik*, u: G. Hilger, S. Leimgruber i H. G. Ziebertz, *Religionsdidaktik. Ein Leitfaden für Studium, Ausbildung und Beruf*, Kösel, München, 2001., str. 67-87.

vjere tražila načine da poruku evanđelja "utjelovi" u životnu realnost naslovnika kako bi on sam postao protagonist svojega rasta u vjeri. Posebno je zahtijevala dublju povezanost i komunikaciju vjere sa životnom strukturom osobe u procesima njezina razvoja i sazrijevanja. Dva su procesa pritom bila važna: interiorizacija i integracija vjere. Ti su procesi usko povezani s univerzalnim, misionarskim i pastoralnim poslanjem Crkve, koja je postala svjesna da treba iznova promisliti, preformulirati i na nov način živjeti riječi i događaje Božje objave unutar svake ljudske kulture.³⁰ Time nisu dovedeni u pitanje dogmatiski izričaji vjere kojima Crkva kroz povijest definira svoj nauk i daje precizne odgovore na mnoge probleme, nego se ističe evangelizacijska nužnost produbljivanja i ostvarenja novoga govora o Bogu koji je potreban čovjeku našeg vremena, osobito govor o Bogu prilagođen suvremenoj kulturi i vokabularu.

Znakovito je da Opći direktorij za katehezu (1997.) posvećuje cijelo 5. poglavlje katehezi u suvremenom sociokulturnom kontekstu i kulturi te inkulturaciju stavlja u samu definiciju kateheze, opisujući njezinu ulogu u poslanju Crkve i njezin metodološki dio. Dokument donosi specifične kriterije za sadržaj kateheze. Nakon govora o Božjoj riječi kao izvoru kateheze, određuju se njezini temeljni kriteriji: trinitarni kristocentrizam, spasenjsko značenje evanđeoske poruke, eklezijalnost poruke, njezina povijesna dimenzija, integritet i organskiost poruke, njezino značenje za osobu, i napokon potreba inkulturacije evanđeoske poruke. Zadaća kateheza jest uči u samu srž kultura i njih transformirati. Riječi koje opisuju slojevit odnos vjere i kulture jesu: prihvaćanje, iscjeljenje i preobrazba. Iz toga slijede neke posljedice za katehezu koje upravo govore o potrebi njezina specifična katehetskog govora o Bogu: uloga kateheta, uloga nacionalnih i lokalnih katekizama, restrukturiranje katekumenata i drugih ustanova kao mjesta inkulturacije vjere, razlikovanje jezika, simbola, očekivanja i vrednota u kulturama u kojima žive katehizandi, itd. Potrebu katehetskog

---

³⁰ Usp. G. Milanesi, *Integrazione tra fede e cultura, problema centrale della pastorale catechetica*, u: *Orientamenti Pedagogici* 14 (1967), 3, str. 547-589.

govora o Bogu još više ističe katehetska metodologija, a zadaća joj je interiorizirati poruku evanđelja i integrirati je u strukturu osobnosti kako bi postala dinamični faktor razvoja osobe. Katehetski govor mora evanđelje “ponuditi životno”, do korijena čovjekove kulture i kultura, i to u dinamičnom procesu i suodnosu nekoliko odgojno-obrazovnih trenutaka: oslušivati ono što u kulturi naroda (znamenje, zazivi) može biti predokus riječi Božje; razlučiti ono što je istinska evanđeoska vrijednost ili ono što je u kulturi barem otvoreno evanđelju; očistiti ono što je u kulturi pod znakom grijeha (strast, zle strukture) ili ljudske krhkosti; dodirnuti osobe potičući stav korjenitog obraćenja Bogu, uspostaviti dijalog s drugima, omogućiti unutarnje sazrijevanje vjere.

Kateheza u području integracije vjere i kulture, vjere i života, ostvaruje svoj specifičan katehetski govor o Bogu jer je inkulturacija vjere u određenim aspektima djelo toga govora. Uz crkveni tradicijski biblijski, doktrinarni, liturgijski i iskustveni govor, kateheza trajno komunicira s različitim oblicima i pojmovima koji su vlastiti kulturi osobe kojoj se obraća. Može se reći da kršćanstvo uvijek iznova stvara vlastiti govor o Bogu i jezik kojim naviješta evanđelje u suvremenoj kulturi, ali u isto vrijeme i kreira kulturu, odnosno kulturne izričaje, pojave, vrjednote, norme, spoznaje, terminologiju i dr. Kateheza zbog toga potiče i nove izričaje evanđelja u kulturi u koje je već zasadešno, a tradicionalnim formulama i izričajima vjere obrazlaže njihovo značenje i pokazuje njihovu egzistencijalnu vrijednost. To još nije dostatno. Obveza je kateheze da nađe govor i jezik posebno prilagođen djeci i mladima našega doba, kao i za druge kategorije ljudi: govor za studente, za intelektualce, za učesnake; govor za nepismene i jednostavne ljude, za opterećene itd.³¹ Očito je da se radi o diferenciranom i prilagođenom govoru o Bogu i katehetskom jeziku koji nadvladava koncept religiozne instrukcije te sve naslovnike, već prema njihovoj dobi, kategorijama i stupnju kršćanske zrelosti, otvara za obraćenje, uvodi u vjeru, podupire njezin plodan rast, vodi do izgradnje osob-

---

³¹ Vidi: ODK, br. 208.

ne i zrele vjere svakog pojedinca i njezine integracije u ukupan život u vjerničkoj zajednici.

2.3. Govor o Bogu ucijepljen u iskustvo kršćanske vjere

Biblijsko i kršćansko iskustvo, u poveznici s ljudskim iskustvom, središnji su element katehetske komunikacije, odnosno katehetskog govora o Bogu. Apostolska pobudnica *Evangelii nuntiandi* promatra posredovanje kršćanskog iskustva vjere kao najprikladniji oblik naviještanja i tumačenja evanđelja.³² Kršćansko iskustvo zapravo postaje pravi kršćanski put i način sazrijevanja i rasta u vjeri i čudoređu. Vrijednost tog pristupa potvrđuje se u činjenici da vjersko iskustvo zauzima središnje mjesto kako u ekonomiji Božje riječi tako i u Božjim zahvatima, riječima i djelima, u ljudsku povijest. Središnji događaj ekonomije spasenja jest utjelovljeni Isus Krist koji ulazi u ljudsku stvarnost "radi nas i radi našega spasenja" suočavajući svakog čovjeka s temeljnim pitanjima života i životnog smisla, i to svojim vlastitim životom, naukom, mukom i uskrsnućem. Time zakon utjelovljenja u dinamizam božanske Objave uključuje čovjekovo razmišljanje i djelovanje. Božja prisutnost i očitovanje Božje riječi u povijesti događa se u složenosti ljudskog i religioznog iskustva tako da se može reći kako bez religioznog iskustva nema ni slušanja ni komunikacije Božje riječi.

To je važno za razumijevanje govora o Bogu u samoj katehezi. Naime, iskustvo u njegovu antropološkom smislu i hermeneutskom značenju označava put shvaćanja stvarnosti, označava življenu stvarnost koja se živi na intenzivan i obuhvatan način. Iskustvo je stvarnost koja se ostvaruje, o njoj se razmišlja, nju se tumači i preoblikuje. Što je iskustvo dublje i vjerodostojnije, time više utječe na promjenu osoba. Religiozno iskustvo, oslonjeno na ljudsko iskustvo, jest dublji način doživljavanja i promatranja stvarnosti. U temelju religioznog iskustva jest sam život koji traži dublji smisao, tj. svoj transcendentni temelj, pa to iskustvo postaje način dubinskog čitanja

---

³² Usp. *EN*, br. 41.

života. Ono se izražava u vjerovanjima, obredima, simbolima itd. i može dosegnuti do "otajstva". Vrhunac tog iskustva jest kršćansko iskustvo vjere, koje se oslanja na temeljna ljudska iskustva i biblijsko iskustvo. Oni su njegov konstitutivni element. Kršćansko se iskustvo očituje u slušanju Božje riječi, i to tako da bilo osoba bilo cijela zajednica produbljuje i izražava vlastito proživljavanje vjere prihvaćajući Isusa Krista i Crkvu kao izvor smisla i života. Time se u osobno iskustvo vjere dinamički integriraju iskustvo Božje riječi i crkvena iskustva. To u biti znači slušati Božju riječ i po njoj živjeti uspostavljajući istinsku korelaciju između vjere i života. U tom svjetlu kateheza i govor o Bogu postaju komunikacija iskustva čime pomažu da se iskustva dožive, prošire, sveobuhvatno osvijetle, prodube i komuniciraju. Tako govor o Bogu nije ništa drugo doli življeno iskustvo kršćanske vjere koje se najbolje ostvaruje u svjedočanstvu kršćanskog života.

Vjera, shvaćena kao svjesno usvajanje i svjedočenje kršćanskog života, može se komunicirati samo u iskustvu i s iskustvom, imajući u vidu dugu povijest kršćanskoga iskustva. Kateheta koji želi odgajati u kršćanskim istinama i kršćanskom životu, nužno mora pripremiti prostor za to iskustvo tako da potiče novi govor vjere. On mora biti vjerodostojan i njegova riječ treba rasti iz vlastitog iskustva i osobnog svjedočanstva vjere. Religiozno se iskustvo ne može servirati na razini osjetila i vidljivog svijeta, nego se stječe na dubljoj duhovno-moralnoj razini. Drugi su problem sadržaji kršćanske vjere. Oni su ona kršćanska iskustva, shvaćena u području sigurnosti, koja svjedoče da život, dobro, istina i pravda itd. postoje već u punom obliku, a opet je činjenica da se stav prihvaćanja progresivno događa i očituje u našoj egzistenciji, i to na parcijalan i fragmentaran način. Komunicirati vjeru znači prihvatiti činjenicu da odmah nije moguće imati u punini sve ono što ona nudi, nego da treba hoditi prema ispunjenju sretna života, prihvaćajući znakove istine u kršćanskim iskustvima koje ista vjera može polučiti u svakodnevnom životu.

Iskustvo se vjere kodificira u kulturalnim paradigrama i modelima koji omogućuju komunikaciju među osobama. Oni se nalaze u evolutivnom povijesnom procesu zbog čega je potrebna

memoria (tradicija vjere) sjedinjena s kreativnošću koja nju prilagođuje novim kulturalnim kontekstima, novim jezičnim paradigmatama i modelima. Iz toga se može zaključiti da govor o Bogu koji rabi arhaične modele u nekom kulturnom prostoru, osobito ako se služe drukčijim jezičnim paradigmatama, ne promiče skladno i plodno iskustvo vjere, ne ostvaruje potrebno svjedočanstvo i stoga ne omogućuje djelotvorno prenošenje vjere. Ako pak kateheza želi odgajati vjeroučenike da promišljaju i usklađuju vlastiti život u svjetlu vjere u Krista, mora ponudu vjere i govor o Bogu uskladiti s njihovim egzistencijalnim jezikom. Pritom treba imati u vidu da je ponuda vjere jedan od konstitutivnih elemenata samog čina vjere koji traži refleksiju, razumijevanje i očitovanje vjere sadržane u Svetom pismu i Predaji. Produbljivanje i razumijevanje nužno je prilagoditi različitim dobima, mogućnostima i zahtjevima naslovnika. To su već pitanja prikladne katehetske metodike koja u religioznom odgoju ostvaruje sklad između sadržaja vjere, naslovnika i ciljeva vjerskog odgoja.

2.4. Jezično-komunikacijski aspekti govora o Bogu u religioznom odgoju i katehezi

Jezično-komunikacijski aspekt govora o Bogu u sebi uključuje govor Objave, tj. jezik objavljene i dogođene stvarnosti, potom načelni jezik Tradicije i njihovu životnu ukorijenjenost u egzistencijalnom jeziku. On se ostvaruje na različite načine jer postoje mnogostruki stilovi izražavanja koji se međusobno upotpunjuju i nerijetko prožimlju, ali se razlikuju po sadržajnim i komunikacijskim posebnostima. Obično se govori o četiri primarna i tradicionalna tipa govora o Bogu koji su vlastiti crkvenoj teologiji i praksi: biblijski, liturgijski, doktrinarni i egzistencijalni. Svi su ti tipovi govora prisutni u procesima vjerskog odgoja i obrazovanja iako se poučavanje i odgoj u vjeri ne identificira ni s jednim posebnim jezikom. Kateheza na jezično-komunikacijskoj razini zapravo rabi, tumači i usklađuje različite stilove govora o Bogu: biblijski govor u svojoj različitosti biblijskih tekstova; liturgijski govor s posebnošću simbolično-liturgijskog i poetsko-mo-

litvenoga govora; doktrinarni govor prisutan u govoru Tradicije i crkvenog Učiteljstva; govor ostvaren u području teološke refleksije ili u području ljudskog i vjerničkog iskustva.³³

Kateheza, kao uvođenje u vjeru, primjena i poučavanje vjere, te odgoj u vjeri, pozvana je omogućiti susret s činjenicama vjere posredstvom jednostavnog jezika pa se ne može jednostavno reducirati na uvođenje u različite jezike i govor Crkve, nego treba po jeziku naslovnike uvoditi u evanđeosku poruku i njezino značenje za kršćanski život. Iako je religiozni govor sačuvao velik broj tradicijskih znakova, izričaja i metafora, više ne uspijeva na uspješan način posredovati kršćanske istine i iskustva jer nisu u skladu s nutarnjim svijetom i povijesnim iskustvima suvremenog čovjeka.³⁴ Zato katehetski govor u isto vrijeme rabi i nadilazi tradicionalne govorne izričaje usklađujući ih s različitim dobima, potrebama, okolnostima i mogućnostima naslovnika. Katehetski govor uključuje jezik kojim se služe kateheta, vjeroučitelj i katehizand, jer oni u vjerski odgojni proces unose čitavu svoju osobnost, iskustvo i kulturu. Iako je govor o Bogu u vjerskom odgoju u nekim aspektima unaprijed određen, osobito biblijski i tradicijski govor, on se uvijek iznova stvara u osobnom i zajedničkom primanju Božje riječi, u susretu s tradicijskom i liturgijskom porukom. Zato se može reći da akteri susreta sami sudjeluju u stvaranju novoga govora o Bogu, osobito kada kršćanska poruka postane integralni dio njihova osobnog vjerničkog iskustva i životnog svjedočanstva.

Govor o Bogu ovisan je nadalje o verbalnom ili neverbalnom jeziku, po kojem čovjek očituje svoju religioznost, postojanje i ostvarenje. Jezik ima stvaralačku snagu jer sudjeluje u čovjekovu razmišljanju, osjećanju, opredjeljenju, stvaralaštvu i promjeni vlastita života. Jezik, riječ, govor trebaju vjeri jer se ona ostvaruje i događa u ozračju susreta, govora, razgovora Boga i čovjeka, pa čovjek kao religiozno biće svojim jezikom

---

³³ Usp. J. Gevaert, *Catechesi e cultura...*, nav. dj., str. 163-167.

³⁴ Usp. A. J. Ortiz, *Un mondo senza fede*, Elle Di Ci, Leumann (Torino), 1995., str. 81-98.

postaje sposoban za simboličko mišljenje i govor čime dospjeva do osobnog odnosa s Bogom.³⁵ Jezik se također neprestano stvara. On postaje vrsta “ključa za čitanje” stvarnosti iskustava, ali je u isto vrijeme mogućnost, poteškoća i zapreka jer zajednička ljudska iskustva, sadržana u različitim govorima i jezicima, nikada nisu potpuno istovjetna, nego se radi o “stapanju obzorja” bez potpunog podudaranja gledišta. Jezik također postaje predmetom razumijevanja govora o Bogu koji obuhvaća kako transcendentnu tako i konkretnu stvarnost i ostvaruje se u tri važne odrednice: šutnja i slutnja, očekivanje i slušanje, govor i razgovor. Riječ je o dinamičnu odnosu Boga i čovjeka koji se ostvaruje u kršćanskoj Objavi u kojoj su u trajnom dijalogu Bog koji se objavljuje i čovjek koji Objavu prima. Stoga je jezik nužno upleten u čovjekovu povijest, kulturu i konkretan životni kontekst u kojem se događa govor o Bogu.

U katehetskoj komunikaciji govor o Bogu traži živi jezični izričaj koji se mijenja tijekom povijesti, pa se taj govor, koji želi biti živ, razumljiv i prihvaćen, mora prilagoditi jezičnim normama određena vremena. U tome postoji opasnost površne prilagodbe imajući u vidu činjenicu da se radi o neizrecivim otajstvima Božje stvarnosti, pa ljudski jezik ostaje samo analogni, simbolički i mistični pristup toj stvarnosti, a ljudske riječi nosioci religioznog značenja. U svemu tome, nužno je da se govor o Bogu ostvari snagom stvaralačkog prožimanja temeljnih ljudskih iskustava s iskustvom vjere koja je sadržana u kršćanskoj poruci. Autentična kateheza stoga ističe i obuhvaća smisaonu, metafizičku, transcendentalnu i simboličku ulogu jezika. Time želi omogućiti ostvarenje vjerničkog iskustva, posredovati, produbiti i približiti istine vjere, olakšati crkveno zajedništvo, otkrivati nadnaravni temelj života i, u svjetlu evanđelja i nauka Crkve, rješavati životne probleme svojih naslovnika.

Katehezi su u tom vjersko-odgojnom procesu važne sve komunikacijske i jezične razine. Tako, npr., govor o Bogu, ako nije iskustven, postaje okamenjen u lingvističkim kalupima, i tako nedjelotvoran. Zato katehetski govor treba razviti “lingvi-

---

³⁵ Usp. Ž. Bezić, *Jezik vjere*, u: Bogoslovska smotra 58 (1988), 4, str. 38-49.

stičku igru” koju će suvremeni čovjek slušati i pomoću koje će se otvoriti pristupu Božjoj riječi.³⁶ To znači da govor o Bogu treba čvrsto ukorijeniti u život, ali tako da se duhovno izdigne, iznad svakidašnjice, u ozračje otajstva gdje počinje neizrecivo. Kateheza se u tom vidu rado koristi iskustveno-biblijskim i poetsko-simboličkim govorom da se ostvari nužna korelacija između teološkoga i antropološkog iskustva. Hermeneutika i didaktika simbola polazi od temeljnih ljudskih iskustava, oni povezuju osobni i zajednički život, a simbolički čini utjelovljuju iskustvo od čovjekove tjelesnosti do simbola kršćanske vjere, po kojima se izriče sam njezin sadržaj. Zato je potrebno pokazati značenje Božje riječi, njezinu otajstvenost, poruku i stvarnu životnu važnost u povezanosti s konkretnim ljudskim problemima. U povezivanju tih iskustava, bitnu ulogu ima jezik, koji mora biti razumljiv suvremenom čovjeku. Stoga je prije nego potrebno govor o Bogu uskladiti s jezikom dotične kulture kako bi se ostvario takav govor o Bogu koji je u stanju čovjeku izraziti i komunicirati sadržaj vjere na uvjerljiv i vjerodostojan način. Radi se o skladnu povezivanju ljudskog iskustva i iskustva vjere, vjere i kulture, vjere i života, i to tako da se čovjeka susretne u njegovoj kulturi, ondje gdje on stvarno jest i gdje živi, i progovori njegovim jezikom.

U skladu s time, katehetska komunikacija i govor o Bogu u religioznom odgoju i katehezi ne ostvaruju se prvotno u obliku filozofsko-teološkog poučka niti su puko davanje i prenošenje vjerskih istina i informacija o Bogu, nego su odgojno-obrazovni proces koji učenicima pomaže da se susretnu s Bogom, da kritički opažaju i prosuđuju sadržaje vjere, obrazlažu sposobnosti etičkog odlučivanja i djelovanja i ostvare plodan međusobni dijalog te tako postignu zrelost kršćanskog života. U tom susretu i dijalogu bitne su jezične kompetencije koje uključuju slušanje, razumijevanje, sporazumijevanje, interpretiranje, argumentiranje, zaključivanje, sposobnost transfera i dono-

---

³⁶ Usp. K. H. Weger, *Der Mensch vor dem Anspruch Gottes. Glaubens-begründung in einer agnostischen Welt*, Graz, 1981.

³⁷ O jezično-komunikacijskim i stilskim aspektima govora o Bogu potanje govori A. G. Šabić, *Prema novom govoru vjere*, u: Bogoslovska smotra 69 (1999), 4, str. 535-561.

šenja životnih odluka i stavova.³⁷ Religiozni odgoj polazi od kršćanske vjere koja zahtijeva vjerodostojnost kako u pogledu usvajanja kršćanskih istina tako i u tumačenju Boga, svijeta i čovjeka, ali se taj zahtjev za istinom ne može obuhvatiti samo intelektualno na razini informacija nego se on ostvaruje u odgoju stava vjere i autentičnom kršćanskom životu. Stoga se ni katehetske komunikacijske metode ne mogu prosuđivati s aspekta je li teološka informacija bila cjelovita i dostatna u sebi. Ona postaje cjelovita tek onda kada u vjersko-odgojnom procesu poštuje dinamizam čovjekova unutrašnjeg rasta čemu se prilagođuje sam govor o Bogu. Religiozni odgoj i kateheza stoga se ne mogu shvaćati samo kao skup definiranih, posredovanih i poučavanih istina vjere, pa makar i cjeloviti skup informacija o vjerskim istinama, nego on bitno uključuje unutrašnje procese čovjekova rasta u vjeri koje zahvaćaju čovjeka u cjelini njegova bića, duh - duša - tijelo, njegov racionalni, doživljajni i djelatni život. Katehetska komunikacija i jezik, da ostvare svoju odgojnu zadaću, moraju biti prilagođeni vremenu i odgovarati jeziku, stilu, vokabularu i slikama suvremene generacije. Jezik treba biti životan i svjež da bi potaknuo i gradio vjeru kao čovjekov životni stav. Mora biti inkulturiran i prilagođen naslovnici-ma, njihovoj dobi, religioznoj i kulturnoj situaciji u kojoj žive, od djece do odraslih, od intelektualaca do radnika, sve do jezika ugroženih i hendikepiranih, da pridonese sazrijevanju vjere i njezinu svjedočanstvu u životu.³⁸

Kateheza, uza sve to nužno uključuje govor i jezik subjekta, tj. vjernika, vjeroučenika i katehete. Taj se govor oslanja na sveopće ljudsko iskustvo, koje se se opet obnavlja u svakoj ljudskoj kulturi i u svakom osobnom životu. Govor o Bogu u katehetskim procesima učenja i komunikacije dobiva važnu zadaću, tj. da otkrije, oplemeni i učini plodnom tu nutarnju dinamiku subjekta. Zato taj govor, uz njegovu objektivnu nužnost, mora voditi računa o nutarnjim datostima subjekta i na njima temeljiti unutrašnju motivaciju religioznog odgoja. Religiozni odgoj treba omogućiti da sami katehete sudjeluju u stvaranju govora o Bogu tako što će se susresti s temeljnim sadržajem vjere i

---

³⁸ Usp. J. Gevaert, *Catechesi e cultura...*, nav. dj., str. 186-192.

osobnim iskustvima vjere stečenima u različitim komunikacijskim i životnim prilikama, kako bi taj govor bio cjelovit i uvjerljiv te postao preobrazbena snaga života u vjeri. Zato vjerski odgojno-obrazovni proces treba potencirati kreativan pristup vjeronaučnim sadržajima i omogućiti stvaralačko izražavanje vjeroučenika s nakanom da se temeljito prorade vjeronaučni tekstovi i omogući aktualizacija kršćanske poruke da bi se u subjektu dogodila stvaralačka preobrazba i gradio osoban stav vjere. To su posve praktična pitanja katehetske didaktike i metodike.

ZAKLJUČAK

Religiozni odgoj i kateheza imaju posebnu crkvenu zadaću u evangelizacijskom poslanju Crkve u suvremenom pluralnom društvu, i dužni su graditi vlastitu katehetsku hermeneutiku i govor o Bogu radi ostvarenja cjelovita i skladna vjerskog odgoja i nužne integracije kršćanske poruke i konkretnog života naslovnika, vjere i života, vjere i kulture. Katehetski govor o Bogu u tim procesima ima naglašen komunikacijski aspekt koji obuhvaća kršćansku poruku, naslovnike i ciljeve njihova vjerskog odgoja u procesima naviještanja i slušanja Božje riječi, kršćanskog poučavanja i učenja, odgoja i obrazovanja. Tu posebnost katehetskog govora i djelovanja Crkve promiče religijska pedagogija i katehetika nakon Drugoga vatikanskog sabora. Kao samostalna teološka i pedagoška znanost smještena u područje praktične teologije, ona se danas smatra originalnom službenicom Božje riječi koja, u pedagoškoj zadaći ostvarenja konkretnoga katehetskog čina, sustavno i znanstveno razmišlja o katehezi, predstavlja, formulira i organizira odgojno-obrazovne sadržaje vjere koji se navješćuju, posreduju i ostvaruju u procesima kršćanskog odgoja.

Religiozni odgoj i kateheza zahtijevaju poseban i prikladan katehetski govor o Bogu kako bi on bio autentičan, razumljiv i odgojno plodan navještaj kršćanske poruke današnjem čovjeku. On se ne može zadovoljiti tradicionalnim oblicima govora o

Bogu, koliko god biblijski, liturgijski, doktrinarni i iskustveni govor čine dio katehetskog govora u procesima vjerskog odgoja i obrazovanja. Posebno je danas prevladan katehetski govor sveden na jednostrano intelektualno shvaćanje vjere uobličene u njezine definirane formule, čime se razdvajaju čin i sadržaj kršćanske vjere. Katehetski govor o Bogu, po načelu vjernosti Bogu i čovjeku, nije tek puko ponavljanje, prenošenje i memoriranje tradicionalnih i postojećih formula vjere nego je prije svega dinamičan i kreativan čin prihvaćanja istina kršćanske vjere u povezanosti s konkretnim životom naslovnika kako bi slušatelje Riječi potakla na vjeru, omogućila im rast u vjeri, sve do postignuća pune zrelosti i osobnog stava vjere. Taj se složan proces vjerskog odgoja događa u različitim oblicima katehetskog govora i komunikacije, ali i u osobnom susretu vjeroučenika i vjeroučitelja s Božjom riječi. Kateheza stoga ima posebnu zadaću odgoja u vjeri i definira se kao svaki oblik naviještanja i crkvenog služenja riječi Božjoj koji na sustavan i cjelovit način posreduje i produbljuje kršćansku poruku i vodi do dozrijevanja i zrelosti vjere, bilo osoba bilo crkvene zajednice. Stoga katehetski govor o Bogu, u svojem komunikacijskom i jezičnom aspektu, mora biti u stanju otkriti, u ranijim ljudskim, biblijskim i kršćanskim iskustvima, temeljna značenja i očekivanja vjere i života u Isusu Kristu što ga samo kršćanska poruka može dati. No, ta poruka mora postati integrativni dio života u vjeri te interpretacija ljudskog života u svjetlu Krista i njegove poruke koja vodi cjelovitu promaknuću čovjeka, njegovu oslobođenju i spasenju, u horizontu kršćanske nade kako je danas shvaća i tumači Crkva.

Speaking about God in the light of religious education and catechesis

Summary

In this text speaking about God in religious education and catechesis is considered in the context of the relationship

between contemporary theology and religious pedagogy and catechesis as well as their task related to the problems and challenges of the post-modern, secularised and plural society in which the Church realises its mission of evangelisation and catechesis. Then the author analyses the specific quality of catechetical speaking about God in the light of religious pedagogy and catechesis which, respecting traditional forms of speaking specific for church theology and practice, i.e. biblical, liturgical, doctrinal and existential, uses, discovers and harmonises different styles of speaking about God, always creating a new way of speaking, adjusted to the age and abilities of the addressees, their cultural, linguistic and other living circumstances, especially when talking about a complex relation between theological, religious, communicational and linguistic aspect of catechetical educational and teaching process. Catechetical speaking about God is considered in the light of the task that Church sets today to catechesis, i.e. to realise an authentic announcement and church service to God's word, which mediates and deepens the Christian message in a systematic and coherent way and leads to the ripening and ripeness of faith, either of persons or church community. Especially reinforced catechetical speaking about God is such speaking that is faithful to God and man and that is existentially rooted in contemporary culture, resting on Christian experience and realising itself in an appropriate linguistically communicational expression.